

УДК 65.014.133:631.11

DOI: 10.18524/2413-9998.2022.3(52).280303

О. В. Шебаніна,

доктор економічних наук, професор,

декан факультету менеджменту,

Миколаївський національний аграрний університет

вул. Георгія Гонгадзе, 9, м. Миколаїв, 54029, Україна

e-mail: shebanina@mnaeu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Анотація. У статті досліджено особливості розвитку аграрного підприємництва під впливом посилення ролі місцевих органів влади, зміни нормативно-правової бази щодо земельних ресурсів. 83% земель України використовуються в сільськогосподарських цілях. Зміна власності на землю, перетворення системи управління в державі, постійний попит на аграрну продукцію сприяло диференціації підприємницьких структур і їх потенційних спроможностей. Господарський рівень аграрного сектору представлений малими, середніми і великими підприємствами. Доведено, що суб'єкти господарювання в сільському господарстві з кількістю працюючих від 10 до 249 осіб формують основну частину доходу галузі. З'ясовано, що найбільші перетворення в період децентралізації в аграрному бізнесі зазнали державні підприємства, виробничі кооперативи, господарські товариства. Надано об'єктивна оцінка діяльності агрохолдингів і визначено їх вплив на місцевий розвиток. В умовах децентралізації управління в громадах доцільно розробити проекти активізації підприємницької діяльності. Для формування спроможної громади необхідно: створити належне підприємницьке середовище, інвестиційний клімат, запропонувати проекти розвитку земель, які знаходяться в межах громади. Запровадити в практику стратегічне управління існуючими і створення нових комунальних підприємств з метою забезпечення доходу у спеціальний бюджет громади. Сформувати бюджет участі для планування розвитку сільських територій і підтримки ініціативи її мешканців.

Ключові слова: аграрне підприємництво, розмір підприємства, агрохолдинги, організаційно-правові форми господарювання, децентралізація, розвиток громад, доходи громад.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасній економіці України важливе значення має аграрний бізнес для забезпечення ефективності реформ децентралізації. Аграрні підприємницькі структури мають вирішальне значення в активізації економічного життя регіону. Розвиток інфраструктури ринку збуту продукції, торгівельні можливості, транспортне сполучення території пов'язане з фізичними особливостями розміщення виробництва продукції, особливо сільськогосподарського. Соціальне значення підприємництва полягає у створенні нових робочих місць, вирішенні проблем соціального захисту населення. В умовах децентралізації роль бізнесу суттєво зростає через опосередкований ефект від використання місцевих податків, сплачених у місцеві бюджети. Децентралізація – передача повноважень та фінансів від державної влади якнайближче до людей – органам місцевого самоврядування [1]. Кожен мешканець нової громади повинен отримувати публічні, соціальні, медичні, освітні, інфраструктурні, адміністративні послуги відмінної якості. Все це можна зробити у фінансово спроможних громадах. Дійсно, якщо в громаді є кошти, і місцеве самоврядування використовує їх цілеспрямовано на розвиток адміністративно-територіальної одиниці, то мета проведення реформи децентралізації буде досягнута. Зміни законодавства в межах реформи передбачають збільшення фінансових надходжень у громади за рахунок підприємницької діяльності громад, податків. Враховуючи величезні площі сільськогосподарських угідь, які належать громадам, необхідно сприяти формуванню ефективного аграрного підприємництва. У 2018 році об'єднані громади отримали у комунальну власність майже 1,5 млн га земель сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів.

Актуальною проблемою планування розвитку громад є розрахунок потенційних ресурсних можливостей організаційних форм підприємництва на даній території.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади підприємництва викладено в класичних теоріях Р. Кантільона, Ж. Б. Сейя, А. Маршалла, Ф. Хайєк, Кемпбелл Р. Макконнелла, Стенлі Л. Брю, П. Самуельсона, П. Друкера, Р. Барра. В зазначених працях виокремлюються риси підприємництва – творча, активна, самостійність прийняття рішення, новаторська, готовність до ризику, раціональність діяльності, ініціативність, комунікативність.

У Законі України «Про підприємство», який був прийнятий у 1991 році, наведено лаконічне означення: Підприємство – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [2]. В Господарському кодексі України вказується мета здійснення підприємницької діяльності – досягнення економічних та соціальних результатів і вказуються фактори виробництва. Фактори та можливості економічної активності формують особливості її здійснення. Галузева специфіка та територіальне розташування також мають суттєвий вплив на організаційну структуру та форми господарювання суб'єктів підприємництва. Аграрне виробництво в Україні здійснюється як юридичними особами (господарські товариства, приватні підприємства, кооперативи, фермерські господарства) так і фізичними особами. Дехто з експертів, оцінюючи сучасну організаційно-правову структуру сільського господарства, вважає, що склалася своєрідна більш-менш стійка тріада – господарства

населення, фермерські господарства та агрохолдинги [3]. Однак, це дуже спрощене сприйняття динамічного середовища формування аграрного бізнесу.

Проблема стійкого розвитку підприємництва полягає у формуванні оптимальних організаційних структур, які дозволяють максимально ефективно використовувати фінансові, матеріальні, технічні та технологічні можливості в умовах змін нормативно-правового законодавства. В умовах децентралізації особливого значення набуває територіально-адміністративна функція підприємництва, що полягає в сприянні розвитку сільських територій, оскільки підприємництво є джерелом формування бюджетів місцевих сільських рад [4].

Мета статті – проаналізувати особливості діяльності різних організаційних структур аграрного підприємництва та визначити перспективи їх розвитку в складних процесах децентралізації і формуванні спроможності громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Громади з високим рівнем надходжень до бюджету можуть реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва та залучення інвестицій, фінансувати різні програми місцевого розвитку. Основні надходження у 2020 році громади отримали від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) [5].

Для чіткого розуміння масштабів впливу діяльності аграрних підприємницьких структур на місцевий розвиток оцінимо їх кількість, витрати на персонал та обсяги реалізованої продукції.

Аналізуючи дані таблиці 1 важливо відмітити, що великих потужних галузевих підприємств з більш ніж 250 працівниками всього 225 (0,32% від всієї кількості), але витрати на персонал в них складають 23,04 млрд грн лише за 2021 рік. Найбільш важливу групу підприємств аграрної галузі формують структури з

кількістю працівників від 50 до 249 осіб. 34,31 млрд грн вони витратили у 2021 році на персонал.

Таблиця 1

**Розподіл суб'єктів господарювання
за кількістю працюючих та витратами на персонал
сільському, лісовому та рибному господарстві
за кількістю працюючих у 2021 році**

	Кількість підприємницьких структур	% до загальної кількості	Витрати на персонал суб'єктів господарювання, тис. грн	% до загальної кількості
Усього	70803	100	78943969,2	100
суб'єкти підприємництва в сільському, лісовому та рибному господарстві з кількістю зайнятих працівників до 9 осіб, одиниць	62485	88,25	5335849,2	6,76
суб'єкти підприємництва в сільському, лісовому та рибному господарстві з кількістю зайнятих працівників від 10 до 49 осіб, одиниць	6183	8,73	16260521,8	20,6
суб'єкти підприємництва в сільському,	1910	2,7	34307437,6	43,46

лісовому та рибному господарстві з кількістю зайнятих працівників від 50 до 249 осіб, одиниць				
суб'єкти підприємств а в сільському, лісовому та рибному господарстві з кількістю зайнятих працівників від 250 осіб, одиниць	225	0,32	23040160,6	29,18

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [6].

Враховуючи роль і місце підприємств з кількістю працюючих від 10 до 249, об'єднаємо дві групи підприємств в одну з кількістю працюючих від 10 до 249, і отримаємо групу яка більш ніж на половину формує результати діяльності аграрних формувань (таблиця 2), що визначає галузеву особливість підприємств АПК. Дійсно, для всіх інших суб'єктів підприємницької діяльності найбільш значимими є формування з кількістю працюючих від 250 осіб.

За даними наведеними в таблиці можна зробити висновок, що сільські, лісові та рибні підприємницькі структури з кількістю працюючих від 10 до 249 осіб реалізували продукцію на більш ніж 497 млрд грн, що становить більшу частину доходу підприємств. В середньому кожне таке підприємство має дохід у розмірі 61,5 млн грн.

Розмір підприємства і організаційно-правова форма характеризують діяльність будь-якого підприємства. Постійні зміни нормативно-правової бази господарювання приводять до структурних змін розподілу суб'єктів господарювання у сільському господарстві за організаційними формами. З 2012 р. по 2019 р. кількість господарських товариств зросла на 33% , кількість приватних підприємств зазнала різноспрямованих змін – спочатку зменшення на 11%, а потім зростання на 5% , кількість державних підприємств, виробничих кооперативів, фермерських господарств мають постійну лінійну тенденцію до зменшення відповідно на 27,4%, 43%,5% [7]. Найбільших кількісних змін у економіці АПК зазнали господарські товариства, державні підприємства, виробничі кооперативи.

Таблиця 2

**Обсяг реалізованої продукції суб'єктами господарювання
у сільському, лісовому та рибному господарстві
з урахуванням кількості зайнятих працівників у 2021 році**

	Обсяг реалізованої продукції суб'єктами підприємництва з кількістю зайнятих працівників до 9 осіб, тис. грн	у% до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	Обсяг реалізованої продукції суб'єктами підприємництва з кількістю зайнятих працівників від 10 до 249 осіб, тис. грн	у% до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	Обсяг реалізованої продукції суб'єктами підприємництва з кількістю зайнятих працівників 250 осіб і більше, тис. грн	у% до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності
Усього	3173063396	21,2	5602043291	37,4	6214705249,	41,4
Сільське, лісове та рибне господарство	254985916,4	27	497547559,6	52,8	190955871,1	20,2

вирощування однорічних і дворічних культур	233921401,7	29,4	к	к	152115773,9	19,1
вирощування багаторічних культур	2579297,8	35,2	4031711,7	55	721010,7	9,8
тваринництво	3706225,6	4,9	45489058,8	59,5	27241037,7	35,6
виробництво харчових продуктів	24565810,8	3,2	к	к	к	к
виробництво м'яса та м'ясних продуктів	3783802,0	3,2	к	к	к	к

к – Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності статистичної інформації (первинне та вторинне блокування вразливих значень).

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [6].

Розглянемо діяльність найбільш впливових господарських товариств в умовах децентралізації. Підприємства агропромислового комплексу у 2020 році отримали дохід у розмірі 559 млрд грн. Оборот лише однієї компанії «Кернел-Трейд» склав 57,4 млрд грн, а чистий прибуток більш за 1,5 млрд грн. Земельний банк компаній «Kernel» – 510 тис. га, «UkrLandFarming» – 475 тис. га, «МХП» – 370 тис. га [8]. Діяльність лише цих агрохолдингів охоплює 22 області України. Потенціал співпраці громад з такими агрокомпаніями сприятиме стратегічному регіональному розвитку в період відновлення України, забезпечення інвестиційними ресурсами соціально-економічних проєктів громад.

Агрохолдинги в умовах децентралізації суттєво посилили роботу трикутника «Бізнес-влада-громада». Наприклад, Агрохолдинг МХП разом з Благодійним фондом «МХП –

Громаді» кожного року проводять форуми з налагодження взаємовигідного партнерства з громадами. Соціальна відповідальність такого бізнесу формує нову системи підтримки агрохолдингами розвитку громад. За 2020 рік МХЛ витратив на потреби громад 200 млн грн. Агрохолдингами проводиться робота щодо кредитування малого та мікробізнесу на селі. Взагалі, на конкурентні переваги діяльності такого типу підприємницьких структур впливає земельна політика місцевої влади.

Скорочення державних підприємств, які працюють в АПК, пов'язане з деякими негативними явищами. За 2019 рік збитки від діяльності таких підприємств (57%) склали 1,3 млрд грн [9]. 493 аграрних державних підприємства передано на приватизацію. Вважаємо, що державна та місцева влада мають завчасно розробляти комплексні протидії некомпетентному керівництву такими підприємствами. Отже, державні підприємства можуть бути конкурентоспроможними і підтримувати проекти регіонального розвитку.

В усіх розвинених країнах світу виробничі кооперативи успішно функціонують, але як зазначено в роботі Червена І. І., Павлюк С. І. [10], що існуючі в Україні організаційно-економічні та правові умови не забезпечують повноцінного розвитку кооперації на селі. Проблеми розвитку кооперативів і територіальних громад лежать в одній площині і можуть вирішуватися лише взаємопов'язано і комплексно. Це створить міцне підґрунтя для економічних і соціальних досягнень місцевих громад, бо кооператив дає можливість вийти з кризової ситуації у селах та селищах, де немає роботи. Дійсно, кооперативи – це організаційно-правова форма підприємництва, яка в умовах децентралізації може забезпечити належний рівень фінансового забезпечення і вплинути на стан безробіття в регіоні.

Реформа децентралізації передбачає створення ефективної системи управління. В роботі Патрицької Х. [11] зазначено, що органи місцевого самоврядування як суб'єкти формування підприємницького середовища на території громади мають різний вплив на забезпечення чинників її конкурентоспроможності. Тому постає питання визначення основних інструментів формування підприємницького середовища, серед яких можна виділити п'ять груп: стабільна і прозора фіскальна політика, ефективне розпорядження комунальною власністю; раціональне землекористування, плани розвитку земель, правова культура органів місцевого самоврядування. Ці інструменти необхідно врахувати в громаді для забезпечення на її території передумов ефективного конкурентоспроможного аграрного підприємництва.

Програма розвитку громади має передбачати фінансове забезпечення всіх її напрямів роботи. Бюджет громади формується за рахунок загального та спеціального фондів. Доходи місцевий бюджету громад залежить від податкових надходжень (податок на збір на доходи фізичних осіб, рентна плата за користування природних ресурсів, внутрішні податки та збори, акцизний податок, податок на майно, екологічний податок), адміністративних зборів та платежів, офіційних трансфертів (дотації, субвенції та ін.). В середньому по громадах такі доходи складають 95%. Доходи, які отримані з підприємницької діяльності громади, зазвичай не перевищують 5% . Спеціальний фонд громади має акумулювати кошти з різних джерел (рис. 1).

Додаткова господарська діяльність	Власні надходження громади	Плата за оренду майна
Кошти отримані від підприємницької діяльності громади		Кошти за надання послуг

Інвестиційні ресурси для реалізації проєктів розвитку		Надходження від реалізації майна
Кошти, отримані від підприємств за виконання цільових заходів		Благодійні внески, гранти

Рис. 1. Складові спеціального фонду бюджету громади

Особливим організаційно-економічним механізмом розвинення підприємництва в громадах буде впровадження бюджету участі. Кожен мешканець громади може запропонувати або соціальний, або бізнес, або культурний проєкт і за демократичним підходом отримати відповідне фінансування. Імплементация досвіду країн світу використання партиципаторного бюджету в Україні свідчить про ефективність участі громади для вирішення питань інвестицій у пріоритетні сфери. Вважаємо, що підтримка ініціативи мешканців громади у бізнес-проєктах чи соціальних проєктах прямо чи опосередковано впливає на підприємницьке середовище у громадах. Дійсно, у 197 тергромад в 2021 році реалізовано проєкти участі на загальну суму 592 млн грн.

Для подальшого формування інвестиційного клімату у громадах розробляються інвестиційні паспорти. В них характеризується географічне розташування території громади, ресурсно-сировинний, трудовий, інфраструктурний, історичний, культурний потенціали. Пропозиції громад складаються насамперед з можливостей оренди об'єктів комунальної форми власності (заводи, складські приміщення, ангари...) з метою формування виробничих потужностей на території громади. Громада розробляє інвестиційні проєкти для інвесторів з зазначенням інтересів громади (розвиток переробних галузей,

відновлюваної енергетики, туризму, логістики). Найбільш важливе значення в цьому процесі займають територіальні земельні ресурси. В Постанові Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2020 року № 1113 «Деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин» виокремлено пункт «Міністерству розвитку громад та територій, Міністерству юстиції, Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства та Державній службі з питань геодезії, картографії та кадастру опрацювати питання щодо активізації оформлення територіальними громадами права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення, передані з державної власності». Відповідно до Земельного кодексу України, Закону України «Про місцеве самоврядування» громада дбає про земельні ділянки, які належать громаді. Це – інструмент отримання прибутку через передачу землі в оренду, через запровадження сільськогосподарської підприємницької діяльності, через потенційну можливість мати інвестиційні (кредитні) ресурси.

Схвалення Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин” сприяло передачі земель державної форми власності у комунальну. Отже, громадами отримано 4 млн га земель. Розумно управляти цим виключним природним ресурсом – справа громад. Важно відмітити складність керування таким банком землі. Однак, великі підприємницькі структури як агрохолдинги мають відповідний досвід. Отже, досвід потужних адаптивних, складних підприємницьких структур має бути використаний в інтересах громад. Управління великими масивами сільськогосподарської землі має здійснюватись чітко під контролем громадянського суспільства.

Село Хуасі в Китаї всевітньо відомо як село мільйонерів. Бідна сільська місцевість перетворилась у взірць економічного зростання за рахунок відмінного місцевого управління підприємницькою діяльністю.

Реформа децентралізації повинна остаточно визначити управлінську та фінансову автономію громад, фіскальну децентралізацію, створити належні соціальні умови для громадян України.

Висновки та пропозиції. Підприємництво як вид економічної діяльності здійснюється на певній просторовій території, що формує різновекторну систему взаємовпливу.

Суб'єкт господарювання використовує природні особливості, інфраструктуру місцевості, людський капітал з відповідним рівнем освіти, з гендерними, віковими характеристиками, з інноваційними здібностями. Головною особливістю аграрного підприємництва – використання основного виробничого фактору землі, з її родючістю, здатністю до відтворення.

З іншої сторони, громада на території якої здійснюється діяльність отримує дохід зі сплати місцевих податків та зборів, за рахунок орендних платежів, за рахунок податків з фізичних осіб (працівників) підприємницьких структур.

Доведено, що в умовах децентралізації органам місцевого самоврядування необхідно підтримувати роботу аграрних формувань з найманими працівниками в кількості від 10 до 249 осіб. Більш того, доцільно передати таким підприємствам землю сільськогосподарського призначення в оренду за умови працевлаштування мешканців громади.

Територіальна організація влади володіє виключним ресурсом – землею і має активізувати власну підприємницьку діяльність за рахунок створення комунальних підприємств, спрямував

отриманий прибуток на вирішення пріоритетних соціально-економічних завдань.

Поєднання взаємовигідної співпраці агрохолдингів та місцевої влади має посилити активізацію малого бізнесу на селі, вирішення соціальних, екологічних, економічних проблем громад.

Ефективна реалізація реформи децентралізації не можлива без підтримки громадськості. Вважаємо, що бюджети участі, які залучені до реалізації аграрних проєктів, здатні вирішувати завдання сталого розвитку громад.

Список використаної літератури

1. Навіщо децентралізація? URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення: 01.12.2022).
2. Про підприємництво: Закон України від 26.02.91 № 785-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення: 02.12.2022).
3. Могильний О. М. Трансформація організаційно-правових форм сільського господарства: від багатокладності до латифундації. *Економіка АПК*. 2021. № 1. С. 15–27.
4. Олійник Т. Г. Сучасний стан і тенденції розвитку аграрного підприємництва в Миколаївській області. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 76–79.
5. Бюджети громад: як добитися ефективності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3210139-budzeti-gromad-ak-dobitisa-efektivnosti.html> (дата звернення: 04.12.2022).
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.12.2022).
7. Трутенко Г. О. Розвиток підприємницької діяльності в сільському господарстві України. *Економіка АПК*. 2021. № 1. С. 103–112.
8. Агрохолдинги України URL: <https://tripoli.land/agrokholdingi-ukrainy> (дата звернення: 06.12.2022).
9. Приватизація аграрних державних підприємств: які активи підуть з молотка URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/646-privatizatsiya-agrarnih-der-javnih-pidpriemstv-yaki-aktivi-pidut-z-molotka> (дата звернення: 10.12.2022).

10. Червен І. В., Павлюк С. І. Важливі напрями і проблемні аспекти розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2018. Вип. 4 (100). С. 4–10.
11. Патицька Х. О. Напрями стимулювання економічного розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Регіональна економіка*. 2018. № 4. С. 39–48.
12. Деякі заходи щодо прискорення реформ у сфері земельних відносин: Постанова Каб. Міністрів України від 16.11.2020 р. № 1113 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1113-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.12.2022).

Стаття надійшла 06.11.2022 р.

Olena Shebanina,

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Mykolayiv National Agrarian University,
9, Georgiya Gongadze St., Mykolayiv, 54008, Ukraine
e-mail: shebanina@mnaeu.edu.ua

PECULIARITIES OF AGRARIAN ENTREPRENEURSHIP IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION

The article examines the peculiarities of development of agrarian entrepreneurship under the influence of strengthening the role of local authorities and changes in the regulatory framework for land resources. 83% of Ukraine's land is used for agricultural purposes. Changes in land ownership, transformation of the state governance system, and constant demand for agricultural products have contributed to the differentiation of entrepreneurial structures and their potential capabilities. The economic level of the agricultural sector is represented by small, medium and large enterprises. It is proved that agricultural entities with the number of employees from 10 to 249 people form the bulk of the industry's income. It is found that the greatest transformations in the period of decentralisation in the agricultural business have been experienced by state-owned enterprises, production cooperatives, and business associations. An objective assessment of the activities of agroholdings is provided and their impact on local development is determined. In the context of decentralisation of governance in communities, it is advisable to develop projects to intensify entrepreneurial activity. To form a capable community, it is necessary to: create an appropriate business environment, investment climate, and

propose land development projects located within the community. Introduce strategic management of existing and creation of new communal enterprises in order to provide income to a special community budget. Create a participatory budget to plan rural development and support the initiative of its residents. Cooperation between agricultural holdings and local authorities should strengthen the activation of small businesses in the countryside, solving social, environmental, and economic problems of communities. Effective implementation of the decentralization reform is impossible without public support. We believe that participation budgets, which are involved in the implementation of agricultural projects, are capable of solving the tasks of sustainable development of communities.

Keywords: agrarian entrepreneurship, enterprise size, agroholdings, organizational and legal forms of management, decentralization, community development, community income.

References

1. Navishcho detsentralizatsiia? [Why decentralisation?] (2022). Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/about> [in Ukrainian].
2. Pro pidpriemnytstvo: Zakon Ukrainy vid 26.02.91 № 785-XII. [On entrepreneurship: Law of Ukraine of 26.02.91 № 785-XII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>. [in Ukrainian].
3. Mohylnyi O. M. (2021) Transformatsiia orhanizatsiino-pravovykh form silskoho hospodarstva: vid bahatoukladnosti do latyfundatsii. [Transformation of organisational and legal forms of agriculture: from multi-structure to latifundation]. *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 15–27. [in Ukrainian].
4. Oliinyk T. H. (2018) Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku aharnoho pidpriemnytstva v Mykolaivskii oblasti. [Current state and trends in the development of agrarian entrepreneurship in the Mykolaiv region]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 4, pp. 76-79. [in Ukrainian].
5. Biudzhety hromad: yak dobytysia efektyvnosti. [Hromada budgets: how to achieve efficiency]. (2022). Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3210139-budzeti-gromad-ak-dobitisa-efektivnosti.html>. [in Ukrainian].
6. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. (2022). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
7. Trutenko H. O. (2021) Rozvytok pidpriemnytsoi diialnosti v silskomu hospodarstvi Ukrainy. [Development of entrepreneurial activity in Ukrainian agriculture] *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 103-112. [in Ukrainian].

8. Ahrokhodynhy Ukrainy [Agroholdings of Ukraine] (2022). Retrieved from: <https://tripoli.land/agrokholdingi-ukrainy> [in Ukrainian].
9. Pryvatyzatsiia ahrarnykh derzhavnykh pidpriemstv: yaki aktyvy pidut z molotka [Privatisation of state-owned agricultural enterprises: which assets will go under the hammer] (2022). Retrieved from: <https://agropolit.com/spetsproekty/646-privatizatsiya-agrarnih-derjavnih-pidpriemstv-yaki-aktivy-pidut-z-molotka>. [in Ukrainian].
10. Cherven I. I., Pavliuk S. I. (2018) Vazhlyvi napriamy i problemni aspekty rozvytku silskohospodarskoi kooperatsii v Ukraini [Important directions and problematic aspects of agricultural cooperation development in Ukraine]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomia*, vol. 4 (100), pp. 4-10. [in Ukrainian].
11. Patytska Kh. O. (2018) Napriamy stymuliuvannia ekonomichnoho rozvytku terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii [Directions for stimulating the economic development of territorial communities in the context of decentralization]. *Regional economy*, vol. 4, pp. 39-48. [in Ukrainian].
12. Deiaki zakhody shchodo pryskorennia reform u sferi zemelnykh vidnosyn: Postanova Kab. Ministriv Ukrainy vid [Some measures to accelerate reforms in the field of land relations: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated] 16.11.2020 r. № 1113. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1113-2020-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].